

ПОДАТКОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В СТРУКТУРІ ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕХІДНОЇ ЕКОНОМІКИ

Л.С.Кравчук, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

Розглянуто проблему раціоналізації оподаткування сільського господарства в Україні. Досліджено ряд питань, які визначають розробку теоретичних та практичних аспектів формування податкового механізму в аграрній сфері. Подаються результати досліджень стану агропідприємств, зокрема у Миколаївській області.

Рассматривается проблема рационализации налогообложения сельского хозяйства в Украине. Исследован ряд вопросов, которые определяют разработку теоретических и практических аспектов формирования налогового механизма в аграрной сфере. Приведены результаты исследований состояния сельхоз-предприятий, в частности в Николаевской области.

Вивчаючи податки, їх систему поєднання, роль, функції, майже постійно з'являються можливості поглиблення знань у цій галузі економічної науки. Так, цікавим буде погляд на податкову систему в контексті нової теорії економічної динаміки, яка постулює, що економіка — це складна, динамічна, нестійка система. Зокрема, К.Маркс, Дж.Шумпетер, Дж.М.Кейнс розглядали конкурентну економіку як нестійку. Взагалі економіка має властивість розвиватися нелінійно, рухається від порядку до хаосу і навпаки, здатна зазнавати катастроф, характеризується біфуркаційними станами, збуреннями, дисаптивними структурами тощо. Аналізуючи економічну літературу з цього приводу, можна дійти висновків, що хаотичність, біфуркації, збурення породжує ринок як механізм, який ґрунтується на об'єктивних економічних законах. Держава, як елемент економічної системи, навпаки, повинна містити у собі засади упорядкованості, системності, оскільки діє не лише за об'єктивними законами. Вона створює власні закони ("поле гри"), які можна назвати суб'єктивними. Їх головне призначення — нівелювати ринкові вади. Можливості більш масштабних, а головне —

підтверджених емпіричними розрахунками досліджень у цьому напрямі обмежені тим, що перехідні економіки характеризуються недостатньою наявністю статистичних даних. Принаймні, це стосується України, оскільки відбулися глибокі трансформації або навіть “шокові” зміни [1]. У зв’язку з цим корисними є дослідження зарубіжних науковців, які дозволяють з’ясувати місце податкової системи та її структури в економічних процесах.

У контексті узагальнюючих закономірностей трансформації ролі держави в перехідній економіці та особливостей формування податкової системи необхідно розглянути результати досліджень стану сільського господарства України та визначити тенденції розвитку АПК у взаємозв’язку з проблемами збалансованості бюджету, реалізації регулюючої функції та егалітарної ролі податкової системи на шляху до економічного зростання. На основі дослідження теоретичної моделі податкової системи в перехідній економіці розвинутих країн, зокрема проблеми податкових пільг, треба знайти витоки суперечностей, які порушують функціональну гармонію.

Після розпаду Радянського Союзу в 1991 році Україна, за оцінками багатьох експертів, перебувала в найбільш сприятливих умовах для успішного економічного розвитку за умовами відкритої ринкової економіки в порівнянні з іншими країнами Співдружності Незалежних Держав (СНД) [3]. Основними причинами для виникнення даної думки були наступні факти: наявність природних ресурсів, сприятливі кліматичні умови, високий рівень освіти населення, важливе політико-географічне положення, добре розвинена інфраструктура. Аграрний сектор України, що у структурі валового національного продукту (ВНП) до 1990 року становив близько 25%, був найбільш важливим сектором української економіки і являв собою потенційно провідну силу для економічного росту. В доповнення до цього, проведені реформи могли б створити необхідне правове поле для реструктуризації діючих підприємств у структури, засновані на принципах ринкової економіки. Це могло б вплинути головним чином на приватизацію землі і на встановлення різних організаційно-правових форм сільськогосподарських підпри-

емств. Однак, незважаючи на багатообіцяючий початок, можна констатувати повний крах ілюзій. Різке зниження виробництва сільськогосподарської продукції є прямим індикатором слабкого розвитку аграрного сектора. У 1999 році близько 90% всіх великих сільгоспідприємств, які діяли після результатів реструктуризації, працювали на збитковому рівні. У 2000-2005 роках спостерігається нестабільний стан сільського господарства поряд з поступовим покращенням діяльності новостворених агроформувань, проте також маємо різке зменшення відповідних показників, особливо в 2003 році (рис.1).

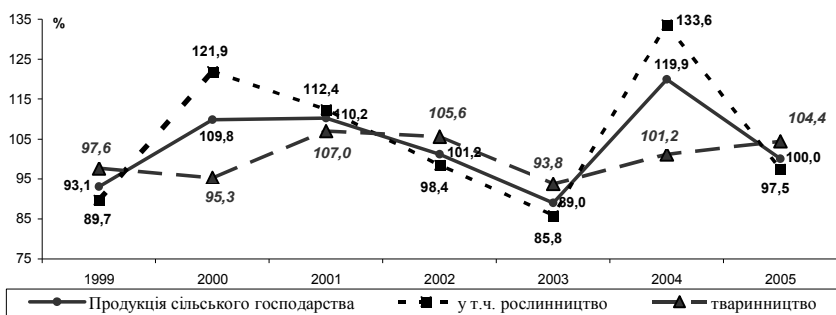

Рис.1. Динаміка зміни обсягів сільськогосподарського виробництва (у % до попереднього року)

Обсяг виробництва сільськогосподарської продукції у 2005 році майже залишився на рівні попереднього року. Підприємства України (крім малих підприємств та установ, що утримуються за рахунок бюджету) у 2005 році, за попередніми даними, одержали фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування у сумі 57619,3 млн.грн, що на 29,3% перевищує цей показник за 2004 рік. При цьому 66,7% підприємств були прибутковими і отримали 72443,8 млн.грн. прибутку, що на 1,7% менше, ніж за 2004 рік. Збитково працювало 33,3% підприємств, якими допущено збитків на суму 14824,5 млн.грн., або 50,9% проти попереднього року. Поряд з поліпшенням загальних результатів

фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств за підсумками 2004 року в галузі рослинництва знизився рівень рентабельності виробництва таких видів продукції, як зерно, який склав 23,1% та насіння соняшнику – 46,3% проти 45,8% і 64,3% відповідно у 2003р.. Як і в попередні роки, у 2004 році виробництво більшості основних видів продукції тваринництва було збитковим. Загальні показники рентабельності сільськогосподарського виробництва графічно зображено на рис.2.

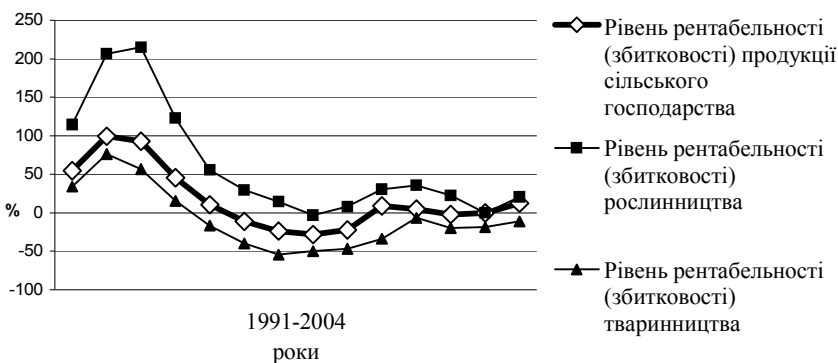

Рис.2. Динаміка зміни рівня рентабельності (збитковості) виробництва продукції сільськогосподарського господарства

Аналіз причин, що призвели до несприятливої економічної ситуації в українському аграрному секторі, став предметом багатьох іноземних наукових праць (зокрема Kirsch, Lerman і CSAKI, KOESTER, TILLAK і DOLUD). Одними із причин безуспішного розвитку сільськогосподарського господарства були названі: державне втручання в закупку виробничих засобів і продаж продукції, зловживання законом про банкрутство, що приводить до зворотних результатів оподаткування, а також відсутність ринку землі й неефективна фінансова система (Cramon-TAUBADEL, Striewe, Sedik [2]). Однак, проблеми носять не тільки зовнішній характер і залежать від умов аграрної політики, але й перебувають також усередині самих підприємств.

Протягом останніх років реформування сільськогосподарських відносин увійшло в нову фазу. У процесі реформування власності докорінно змінилась структура землекористування. Наприклад, за організаційно-правовими формами господарювання в останній час у Миколаївській області переважають фермерські господарства (3859 структурних підрозділів із 4536 підприємств усіх категорій, що становить 85,1%), в середньому у кожному районі діє 16 господарських товариств, 11 приватних підприємств, по декілька виробничих кооперативів, залишилася невелика кількість підприємств інших форм господарювання (1,1%) та державних підприємств (22 по області, що складає 0,5%). Дедалі більшу вагу у виробництві сільськогосподарської продукції на Миколаївщині мають особисті селянські господарства. Структура виробництва валової продукції сільського господарства має наступний вигляд: 49% продукції виробляють сільськогосподарські формування, а 51% припадає на особисті селянські господарства. За такими реаліями можна передбачити критичну ситуацію в продовольчій безпеці країни: приріст виробництва в особистих селянських господарствах не зможе покривати зменшення виробництва у сільськогосподарських підприємствах. Тому виникає необхідність у відродженні великотоварного виробництва. Отже, необхідно на державному рівні сформувати ефективну фіскальну політику в аграрному секторі економіки і в тому числі створити певні передумови.

Як відомо, сільське господарство має свою специфіку, тому АПК об'єктивно має не рівні стартові умови господарювання в порівнянні з іншими галузями. Все це призводить до збитковості аграрних підприємств і їх важкого фінансового стану, виникнення ефекту "цінових ножиців". Внаслідок такого стану 70% основних фондів галузі є повністю амортизованими. За цих умов податкові пільги сільському господарству варто розглядати як державну підтримку галузі. Впровадження в 1999 році фіксованого сільськогосподарського податку й звільнення від сплати податку на додану вартість, а також введення нульової ставки цього податку на окремі види продукції дало можливість дещо поліпшити фінансовий

стан аграрних підприємств і збільшити податкові надходження від галузі в державний бюджет. Іншим позитивним моментом введення фіксованого сільськогосподарського податку є не зацікавленість сільськогосподарських виробників у перекручуванні фінансової звітності з метою запобігання сплати податків. Однак недоліком при цьому є відсутність необхідності вести чіткий бухгалтерський облік на сільськогосподарських підприємствах, у тому числі й фінансовий. Аргументом на підтримку пільг для сільського господарства України є також наявність дотаційних систем підтримки сільського господарства в країнах Європейського Союзу й США. До того ж, аграрний бюджет у розвинених країнах використовується, в основному, на підтримку цін і доходів фермерів, а не на підтримку сільської місцевості. Але, як завжди, існує й протилежна думка. Субсидування виробництва лише стримує процес підвищення ефективності аграрних підприємств. Щодо аргументу, що країни Заходу витрачають значні кошти з державного бюджету на підтримку сільського господарства, слід зазначити, що економісти цих країн прийшли до однозначного висновку — ця практика є шкідливою для економіки, вона приносить необґрунтовану витрату суспільних коштів, стримує економічний ріст і повинна бути скасована. Крім цього, субсидування сільського господарства згубно впливає на конкурентоспроможність продукції галузі на міжнародних ринках. Ця продукція не витримує цінової конкуренції із країнами, де відсутній, або є незначним рівень підтримки сільського господарства. Але крім економічної доцільності прийняття того або іншого політичного рішення існує ще й політична доцільність. Поки що в цих країнах у питанні субсидування сільського господарства преважує політична доцільність. Однак існує чітка тенденція, принаймні у ЄС, до поступового скорочення такої практики, про що свідчать останні рішення щодо загальної аграрної політики ЄС і нові реалії, пов'язані з його розширенням.

При формуванні нової податкової системи в сільському господарстві варто виходити з необхідності забезпечення адекватних, щодо місця й значення сільського господарства в економіці України, податкових надходжень від галузі в державний бюджет. АПК

займає близько 15% у ВВП України, тут працює 23% населення, а його частина в наповненні державного бюджету становить всього 1,5%. У даному випадку систему оподаткування в сільському господарстві необхідно пов'язувати із загальною макроекономічною ситуацією в економіці України.

Таким чином, існують дві чітко визначені позиції щодо подальшого розвитку оподаткування в сільському господарстві України. Тепер справа за політиками й законодавцями, яке рішення прийняти. Це рішення повинно бути зваженим, врахувати всі можливі внутрішні й зовнішні фактори, забезпечувати максимальну економічну ефективність від його впровадження. Отже, втручання уряду в економічні процеси дійсно може гарантувати стійкість усієї системи. Як бачимо, через податки держава здатна підвищувати ефективність ринкового механізму. Водночас уряду важливо також усвідомлювати межі свого втручання, щоб дати можливість дії для основного закону ринку "Laissez faire".

ЛІТЕРАТУРА

1. В.Дем'янчук, Н.Сеперович. Механізми оподаткування в сільському господарстві України. Проект "Аграрна політика для людського розвитку". -К, 2005. С.125
2. Ш.фон Крамон-Таубель, С.Дем'яненко, А.Кун. Сільське господарство України: криза та відновлення.- К.: КНЕУ, 2004.-С.26-42
3. Я.Ширмер, Х.Султан. Україна в перехідному періоді.- К.: Альтерпрес, 2000.- С.35-45
4. Офіційний сайт держкомстату: www.ukrstat.gov.ua